

Verbroederingspolitiek en nationalisme: het dekoloniseringsvraagstuk in de Surinaamse politiek¹

PETER MEEL

Inleiding

Het statuut voor het koninkrijk der Nederlanden, dat in 1954 tot stand kwam, was de kroon op maar liefst twaalf jaar staatkundige arbeid. De belofte van autonomie die in 1942 door koningin Wilhelmina wereldkundig was gemaakt, werd met behulp van deze rechtsorde op een voor alle partijen bevredigende wijze ingelost. In Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen verklaarden regeringen het statuut een mijlpaal te achten in de betrekkingen tussen de landen van het koninkrijk.

Bij alle euforie werd van het eerste ogenblik af echter met verschillende ogen naar de nieuwe rechtsregeling gekeken. In Den Haag werd het statuut beschouwd als de voorlopige afsluiting van een proces dat in 1942 was begonnen. In de optiek van de Nederlandse regering dienden de betrokken landen uitgebreid ervaring op te doen met de nieuwe rechtsorde, alvorens overwogen zou kunnen worden hierin wijzigingen aan te brengen. In Paramaribo daarentegen zagen vele politici het statuut als het beginpunt van een ontwikkeling waarbij de verworvenheden van de rechtsregeling verder zouden kunnen worden uitgebouwd. Zij vatten het statuut op als een eerste fase in het proces van dekolonisatie, dat eerst na de overdracht van de soevereiniteit aan Suriname zou zijn voltooid.

In deze bijdrage wil ik nagaan hoe vanaf 1954 opeenvolgende Surinaamse regeringen met het dekoloniseringsvraagstuk zijn omgegaan. In dit verband wil ik bijzondere aandacht besteden aan het kabinet-Emanuel, dat zich tussen 1958 en 1961 als eerste beijverde voor een daadwerkelijke uitbreiding van de autonomie van Suriname. Het kabinet-Emanuel was een voor Surinaamse begrippen opmerkelijke coalitie: het steunde op een ruime parlementaire meerderheid, hield rekening met de verlangens van de parlementaire en buitenparlementaire oppositie, maakte ernst met de uitvoering van een vooruitstrevend regeringsprogramma en opereerde onder betrekkelijk gunstige economische omstandigheden. Een andere bijzonderheid was dat de Surinaamse politiek ten tijde van dit kabinet beheerst werd door twee beginselen: de verbroederingspolitiek en het nationalisme.

Onder verbroederingspolitiek wordt het samenwerkingsverband verstaan tussen de Nationale Partij Suriname, de NPS, en de Verenigde Hindostaanse Partij, de VHP. Deze politiek is onlosmakelijk verbonden met de respectievelijke leiders van deze partijen, Johan Adolf Pengel en Jagernath Lachmon. Het nationalisme geldt vooral als het geesteskind van de politicus en schrijver Eddy Bruma. Tot 1961 was het nationalisme overwegend cultureel van aard, nadien richtte het zich in hoofdzaak op de totstandkoming van de onafhankelijke republiek Suriname. Het was onder nationalis-

1 Dit artikel is een bewerking van een lezing die gehouden werd op het congres 'Los van Nederland. Dekolonisatie van Indonesië en Suriname'. Dit congres vond plaats op 19 november 1993 op het ministerie van buitenlandse zaken te Den Haag op initiatief van de Vereniging voor de geschiedenis van de twintigste eeuw

tische invloed dat het kabinet-Emanuel het verbroederingsideaal aanvaardde als grondslag voor een actief dekolonisatiebeleid. Hoewel verbroederingspolitiek en nationalisme in meerdere opzichten verwant waren aan elkaar zullen beide beginselen in dit artikel afzonderlijk worden besproken.

In de verspreide publikaties die tot op heden over de dekolonisatie van Suriname zijn verschenen, gaat de aandacht vooral uit naar de staatkundig-politieke verwickelingen aan de vooravond van de soevereiniteitsoverdracht en de teloorgang van de onafhankelijke republiek in de jaren die hierop volgden². Over het algemeen wordt in deze studies voorbijgegaan aan de diepere achtergronden van het Surinaamse onafhankelijkheidsstreven. Er bestaan twee belangwekkende studies waarin de afwikkeling van de staatkundige relaties met Nederland wordt geplaatst in het bredere verband van het statuut³. Sociaal-politieke en vooral sociaal-culturele factoren blijven echter ook in deze werken onderbelicht en worden als verklaringgrond voor de begeerde zelfstandigheid niet naar voren gebracht⁴. Bovendien hebben beide auteurs zich in deze studies onthouden van pogingen het beschikbare bronnenmateriaal uitputtend te raadplegen.

Onderwerpen als etniciteit, integratie en natievorming zijn in de Surinaamse context wel degelijk bestudeerd, soms vanuit het perspectief van de samenleving als geheel⁵, soms vanuit de optiek van één bepaalde bevolkingsgroep⁶. Op het verband tussen deze thematiek en het proces van dekolonisatie wordt echter ook in deze werken niet ingegaan. Onder onderzoekers gelden dergelijke exercities als delicaat. De verklaring hiervoor is eenvoudig. Het dekoloniatietijdperk maakt deel uit van de jongste geschiedenis van Suriname. Dit verleden is dermate met de actualiteit verweven, dat het moeilijk valt het goed te overzien en kritisch te beschouwen.

Hierbij voegt zich het feit dat het een onderzoeker in Suriname zelden is vergund zich tot zijn wetenschappelijke arbeid te bepalen. Zeker wanneer zijn belangstelling is gericht op contemporaine vraagstukken dient hij erop bedacht te zijn dat zijn activiteiten in het oog worden gehouden en zijn bevindingen politiek worden gewogen. Hij kan zich conformeren aan heersende opvattingen en belangen en daarmee status en aanzien verwerven. Het is ook mogelijk dat hij deze opvattingen en belangen bedreigt en zich daardoor buiten de gemeenschap plaatst. De republiek lijkt nog niet zover dat ze zich rekenschap wenst te geven van het recente verleden. Uitspraken van Paramaribo over de weg die het land vooral sinds 1975 is ingeslagen, zijn vóór alles politiek

2 Zie bijvoorbeeld B. Ch. Ooft, *Suriname 10 jaar republiek* (Nieuwegein, 1985); H. E. Chin, H. Buddingh', *Surinam. Politics, economics and society* (Londen-New York, 1987) en K. Lagerberg, *Onvoltooid verleden. De dekolonisatie van Suriname en de Nederlandse Antillen* (Tilburg, 1989).

3 H. K. Fernandes Mendes, *Onafhankelijkheid en parlementair stelsel in Suriname. Hoofdlijnen van een nieuw en democratisch staatsbestel* (Zwolle, 1989) en H. Ramsodh, 'De geforceerde onafhankelijkheid', *OSO, Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde, cultuur en geschiedenis*, XII (1993) 43-62.

4 Kruijer neemt deze factoren wel in beschouwing, maar gaat uit van een beleidsmatige vraagstelling: welke ontwikkelingsstrategie is voor Suriname de meest geëigende? Zie G. J. Kruijer, *Suriname, neokolonie in rijksverband* (Meppel, 1973).

5 E. Dew, *The difficult flowering of Surinam. Ethnicity and politics in a plural society* (Den Haag-Boston-Londen, 1978).

6 Zie onder meer F. E. R. Derveld, *Politieke mobilisatie en integratie van de Javanen in Suriname: Tamanredjo en de Surinaamse nationale politiek* (Groningen, 1982) en Ch. E. S. Choenni, *Hindoeslanen in de politiek. Een vergelijkende studie van hun positie in Trinidad, Guyana en Suriname* (Rotterdam, 1982).

gemotiveerd en laten weinig ruimte voor ongebonden en meer bezonken oordelen. Om die reden zien veel onderzoekers er vanaf zich in de geschiedenis van de Surinaamse dekolonisatie te verdiepen.

Deze reserves staan een veelomvattend en geschakeerd beeld van de Nederlands-Surinaamse verhoudingen na 1954 in de weg. Dit blijkt nog eens ten overvloede uit enige recent verschenen overzichtswerken⁷, waarin de reconstructie van het dekolonisatieproces wordt gestoeld op het vertrouwde corpus van secundaire literatuur en beschreven wordt vanuit een traditioneel staatkundig-politieke invalshoek. Sporadisch slagen tot oordelen bevoegde essayisten erin dit patroon te doorbreken⁸. Met historisch onderzoek of geschiedschrijving hebben hun exploraties — hoe waardevol op zichzelf ook — echter weinig van doen. Het dekolonisatieonderzoek met betrekking tot Suriname is vooralsnog beperkt naar het aantal beoefenaren, het perspectief dat zij hanteren en de bronnen die zij raadplegen⁹.

Uit het onderstaande zal blijken dat het vertrek van Suriname uit het koninkrijksverband gerelateerd moet worden aan initiatieven die door het eerder genoemde kabinet-Emanuels werden genomen. Door het onverwachte verloop van de ronde tafel conferentie van 1961 kwamen de plannen van dit kabinet echter goeddeels in de lucht te hangen en werden onderhandelingen over staatkundige hervormingen opgeschort. Mogelijkheden die er in deze jaren waren om het dekolonisatieproces positief te beïnvloeden, werden door Nederland niet aangegrepen. Paradoxaal genoeg was Den Haag pas tot een dergelijke activiteit te bewegen op een moment dat de ontwikkelingen in het rijkdeel hier geen aanleiding meer toe gaven.

Verbroederingspolitiek

De wortels van de verbroederingspolitiek en het nationalisme gaan terug tot de beginjaren vijftig. In deze jaren werd de Surinaamse politiek gedomineerd door een groep van lichtgekleurde Creolen. Zij bezetten het merendeel van de Statenzetels, bekleedden de leidinggevende functies op de departementen, droegen regeringsverantwoordelijkheid en controleerden het onderwijs en de media. In sociaal en cultureel opzicht richtten zij zich in de eerste plaats op Nederlandse normen en waarden. Hoewel de Staten van Suriname — het vertegenwoordigend lichaam — sinds 1949 volgens het algemeen kiesrecht werden gekozen, was het politiek bewustzijn van de bevolking weinig ontwikkeld. Onervarenheid met de spelregels van de parlementaire democratie

7 E. Bakker, e. a., *Geschiedenis van Suriname. Van stam tot staat* (Zutphen, 1993); S. Verschuuren, *Suriname. Geschiedenis in hoofdlijnen* (3e herz. druk; Den Haag, 1994) en J. van Goor, *De Nederlandse koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag, 1994).

8 Vergelijk R. F. Kross, *Anders maakt het leven je dood. De dreigende verdwijning van de staat Suriname* (Groningen, 1987); A. Ramdas, *De papegaai, de stier en de klimmende bougainvillea. Essays* (Amsterdam, 1992); Th. Para, *In de schaduw van de Mamabon. Politieke essays* (Paramaribo, 1993) en G. van Westerloo, *De laatste dagen van een kolonel. Surinaamse notities* (Amsterdam, 1993).

9 Voor een historiografisch overzicht zie voorts G. Oostindie, 'De onvoltooide dekolonisatie en de geschiedschrijving van Suriname' *Leidschrift*, VI (1990) 5-26.

en onbekendheid met politiek-filosofische ideeën speelden zowel kiezers als gekozenen parten¹⁰.

De groep van de lichtgekleurde Creolen was klein van omvang. De meeste Surinamers behoorden tot de groep van de donkergekleurde Creolen of tot de Hindostaanse groep. Verschillen in verblijfsduur, onderwijsniveau en urbanisatiegraad hadden ervoor gezorgd dat de emancipatie van de Creolen in zijn algemeenheid verder was gevorderd dan die van de Hindostanen. Deze voorsprong was echter grotendeels het gevolg van de vooruitgeschoven positie van juist de lichtgekleurde Creolen. De donkergekleurde Creolen, in meerderheid werkzaam bij de lagere overheid, in de ambachtelijke beroepen en in de bauwiesector waren er structureel niet beter aan toe dan de Hindostanen, die in hoofdzaak in de districten als landbouwers en handelaren in hun bestaan trachtten te voorzien. De gewoonte van de maatschappelijke bovenlaag om te differentiëren naar ras, klasse en huidskleur werkte in het nadeel van beide groepen 11.

Johan Adolf Pengel — vakbondsleider van Creoolse afkomst — en Jagernath Lachmon — advocaat van Hindostaanse origine — waren zich bewust van de achtergestelde positie waarin Creolen en Hindostanen zich bevonden en zochten naar mogelijkheden een versnelde emancipatie van deze bevolkingsgroepen op gang te brengen. Hierbij identificeerde Pengel zich met de Creoolse arbeiders, terwijl Lachmon zich vereenzelvigde met de Hindostaanse landbouwers. In die zin conformeerden beide politici zich aan het gangbare systeem van etnische partijvorming. Liep Pengel in de pas van de Nationale Partij Suriname, de NPS, Lachmon handelde volgens de doelstellingen van de Verenigde Hindostaanse Partij, de VHP.

Nieuw en voor die tijd niets minder dan een doorbraak was, dat beide leiders hun politieke lot aan elkaar verbonden. Mogelijk volgden zij in dit opzicht het voorbeeld van Cheddi Jagan en Forbes Burnham, die in 1950 in het toenmalige Brits Guyana tot een vergelijkbaar bondgenootschap waren gekomen. Volgens Pengel en Lachmon zou hun emancipatiestreven alleen kans van slagen hebben wanneer zij het gezamenlijk tegen het establishment zouden opnemen. Om die reden besloten zij een samenwerkingsverband aan te gaan en onder de noemer verbroedering een nieuwe politiek te lanceren. Met hun verbroederingsideaal propageerden zij een beleid gericht op het overstijgen van de bestaande sociale en etnische tegenstellingen, in het bijzonder die tussen Creolen en Hindostanen. Ook de staatkundige ontwikkeling van Suriname vroeg volgens Pengel en Lachmon om een politiek van harmonie en consensus, die ten goede zou moeten komen aan alle Surinamers, ongeacht hun raciale of sociale afkomst. Het gebruik van etniciteit en klasse als instrumenten om groepen van het maatschappelijk leven uit te sluiten, beschouwden zij als een koloniale erfenis waarmee voorgoed diende te worden afgerekend¹².

10 *Verslag van de Commissie tot bestudeering van staatkundige hervormingen in Suriname. Ingesteld bij gouvernementsresolutie van 19 september 1945, no. 2930 (Paramaribo, [1947])* II, 4; F. E. M. Mitrasing, *Tien jaar Suriname. Van afhankelijkheid tot gelijkgerechtigdheid* (Leiden, 1959) 197-222, 236-247.

11 R. A. J. van Lier, *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van Suriname* (3e herz. druk; Amsterdam, 1977) 195-223.

12 Dew, *The difficult flowering*, 102-103.

Het ging de verbroederingspartijen aanvankelijk niet voor de wind. In Suriname kenmerkten de beginjaren vijftig zich door grote politieke instabiliteit, waarvan de NPS het middelpunt was. In 1954 was Pengel erin geslaagd het leiderschap van de NPS naar zich toe te trekken en werd duidelijk dat de lichtgekleurde Creolen in deze partij het pleit verloren hadden. Maar tegen de verwachting in ging de verkiezingsoverwinning in 1955 niet naar de gezuiverde NPS maar andermaal naar het establishment, dat zich in een nieuwe politieke partij had georganiseerd en dankzij een felle campagne de gunst van de kiezers had weten te veroveren. Pas in 1958 slaagden de NPS en de VHP erin de verkiezingen te winnen. Hierop formeerde Pengel een kabinet onder leiding van de NPS-er S. D. Emanuels. Tot ministers werden in meerderheid politici behorende tot de NPS en de VHP benoemd. Uit de regeringsverklaring die enkele maanden later werd gepubliceerd, bleek dat de verbroederingspartijen op twee fronten het dekolonisatieproces nieuwe impulsen wensten te geven: in de sfeer van de landspolitiek en op het gebied van de koninkrijksrelaties¹³.

Met betrekking tot de landspolitiek gaf de regering aan, het naar elkaar toe groeien van de verschillende bevolkingsgroepen in Suriname, te willen bevorderen. Deze toenadering was volgens de regering een voorwaarde voor een harmonieuze ontwikkeling van land en volk. De regering stelde zich ten doel een Surinaamse vlag, een Surinaams wapen en een Surinaams volkslied een wettige grondslag te geven en zich ervoor te beijveren dat deze nationale symbolen ingang zouden vinden bij de bevolking en door haar geëerbiedigd zouden worden. De regering slaagde erin deze voornemens daadwerkelijk ten uitvoer te brengen. In december 1959 kreeg Suriname een eigen vlag, een eigen wapen en een eigen volkslied waardoor de autonomie van het rijkdeel verder werd geprononceerd.

In het verlengde van dit initiatief lag in 1960 de omzetting van Emancipatiedag in Dag der Vrijheden. Tot dat moment werd in Suriname op 1 juli de afschaffing van de slavernij herdacht. Pengel achtte dit een dermate belangrijk gebeuren, dat hij het voorstel deed Emancipatiedag tot een nationale feestdag uit te roepen. Maar zou deze dag Emancipatiedag blijven heten, dan zou dit evenement door de bevolking in de eerste plaats als een Creoolse aangelegenheid worden beschouwd. Om deelname van niet alleen het Creoolse deel van de bevolking mogelijk te maken, stelde Lachmon voor in het vervolg 1 juli Dag der Vrijheden te noemen. Hierdoor zou zowel de afschaffing van de slavernij kunnen worden herdacht als het stelsel van contractarbeid waaronder duizenden Hindostanen en Javanen na de afschaffing van de slavernij gebukt waren gegaan. De verbroederingspolitiek indachtig werd de suggestie van Lachmon door Pengel overgenomen en kreeg de Dag der Vrijheden in 1960 zijn officiële status¹⁴.

De introductie van de nationale symbolen weerspiegelden het eenheidsdenken waarmee het kabinet-Emanuels de Surinaamse bevolking vertrouwd wenste te maken. Door de aloude politiek van etnische verdeeldheid in te ruilen voor een beleid gericht op verbondenheid en solidariteit meende het kabinet een opbouwende bijdrage te

13 Regeringsprogramma 12 september 1958 - Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Archief van het kabinet van de gouverneur van Suriname 1952-1975, inv. nr. 1241.

14 Dew, *The difficult flowering*, 125-129.

kunnen leveren aan het proces van natievorming. De verlangens van het kabinet met betrekking tot de koninkrijksrelaties droegen vooral een staatkundig karakter. Het kabinet beoogde onderhandelingen met Nederland op gang te brengen over de uitvoering van het statuut, teneinde de handelsrelaties met de Amerika's, het Caraïbisch gebied en Europa te kunnen uitbreiden en intensiveren. Naar het oordeel van de Surinaamse regering zou dit doel kunnen worden verwezenlijkt door het detacheren van Surinamers bij de diplomatieke vertegenwoordigingen van het koninkrijk of door Surinamers op andere wijzen in te schakelen bij het onderhouden van voor Paramaribo vitale internationale contacten.

Deze beleidsvoornemens, die eveneens inhaakten op het voortschrijdende proces van dekolonisatie, konden slechts ten dele worden gerealiseerd. De handelsrelaties met Europa werden inderdaad uitgebreid en geïntensiveerd, zij het in bescheiden mate. De associatie van Suriname bij de EEG in 1962 was in dit opzicht een memorabele gebeurtenis. De handelsrelaties met de Amerika's en het Caraïbisch gebied daarentegen ondergingen geen ingrijpende wijzigingen. De bauxietwinning, die grotendeels in Amerikaanse handen was, bleef de ruggegraat van de Surinaamse economie. In het bijzonder de Brokopondo-overeenkomst van 1958 — welke voorzag in de bouw van een hydro-electrische centrale, een aluinaardefabriek en een aluminiumsmelter — illustreerde de Surinaamse afhankelijkheid van het Amerikaanse bedrijfsleven. Ook de financieel-economische relaties met Nederland bleven structureel ongewijzigd. In het kader van het tienjarenplan, dat in 1955 in de plaats was gekomen van het welvaartsfonds, werden jaarlijks miljoenen gulden geïnvesteerd in ontwikkelingsprojecten, vooral in de infrastructurele sector¹⁵.

Toch maakte het kabinet-Emanuel ernst met pogingen deze afhankelijkheid te doorbreken. Vanaf 1958 wisselden Paramaribo en Den Haag veelvuldig van gedachten over de aard van hun politieke betrekkingen. Werd in de regeringsverklaring nog gerept van het verlangen de uitvoering van het statuut ter discussie te stellen, gaandeweg maakte het kabinet-Emanuel kenbaar te neigen naar een wijziging van deze rechtsorde. Deze stellingname vloeide voort uit de toenemende kritiek die de Surinaamse regering had op het buitenlands beleid van het koninkrijk. Hoewel dit beleid overeenkomstig het statuut een aangelegenheid was van Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen gezamenlijk, was het Den Haag dat hier zijn stempel op drukte. Te vaak, meende Paramaribo, hield Den Haag niet of onvoldoende rekening met de belangen van de transatlantische rijkdelen.

Een belangrijke Surinaamse grief was de houding van Nederland ten aanzien van de Zuidafrikaanse apartheidspolitiek. Dat Nederland zich in de Verenigde Naties (VN) systematisch van stemming onthield wanneer deze kwestie aan de orde was, stuitte begrijpelijkerwijs op het onbegrip van een regering die het verbroederingsideaal juist aangreep om de apartheid in eigen land te bestrijden. Hier kwam bij dat het kabinet-Emanuel meende dat Suriname zelfstandig lid zou moeten kunnen worden van enkele internationale organisaties. Paramaribo zag aanmerkelijke voordelen in het lidmaat-

15 F. J. van Wel, *Suriname, balans van een kwart eeuw opbouwwerk* ('s-Gravenhage, 1975) 53-68; A. M. Jansen, *Suriname, ontwikkelingsland in het Caraïbisch gebied* (Amsterdam, 1986) 126-130.

schap van met name de VN en kon het moeilijk verkroppen dat het zich alleen in koninkrijksverband tot deze organisatie wenden kon. Tenslotte sprak Paramaribo met misprijzen over de coördinatie van de samenwerking op het terrein van de buitenlandse betrekkingen. Herhaaldelijk concludeerde de Surinaamse regering dat zij door Den Haag op gebrekkige wijze over actuele vraagstukken werd geïnformeerd en oordeelde zij dat haar onvoldoende ruimte werd geboden eigen initiatieven te ontplooiën. Hierbij stoorde het haar dat contacten van Suriname met het buitenland zonder uitzondering via het ministerie van buitenlandse zaken dienden te lopen. Dit werd als hoogst onpraktisch ervaren en uitgelegd als een belemmering voor de voorspoedige ontwikkeling van het land¹⁶.

Het verlangen naar een bredere armslag op het terrein van de buitenlandse politiek bracht de NPS en de VHP eind 1960 tot de slotsom dat de tijd rijp was voor een ronde tafel conferentie waar de Surinaamse wensen zouden kunnen worden besproken. Het kabinet-Emanuel gaf te kennen naar staatkundige onafhankelijkheid te streven, zodat het beheer van de buitenlandse betrekkingen in het vervolg aan Paramaribo kon worden opgedragen. De behartiging van de defensie-aangelegenheden en het waarborgen van de 'fundamentele menselijke rechten en vrijheden', de rechtszekerheid en de deugdelijkheid van bestuur zouden evenwel zaken van het koninkrijk dienen te blijven. Deze opvattingen—die neerkwamen op een gemenebestconstructie onder het huis van Oranje — werden unaniem door de regeringspartijen onderschreven.

Maar vlak voordat de beoogde ronde tafel conferentie in 1961 van start ging, werd bekend dat binnen de VHP grote weerstanden waren gerezen tegen de koers die door het kabinet was uitgezet. Leden van de partij verenigden zich in een Actiegroep en keerden zich tegen Lachmon, die zij eigenmachtig en ondemocratisch optreden verweten en ervan beschuldigden mee te werken aan de creolisering van de Surinaamse samenleving. De actiegroep wees op de vaststelling van de nationale symbolen, de afbeelding van een *kotomisi* (Creoolse vrouw in klederdracht) op een Surinaams bankbiljet en de proclamatie van 1 juli tot Dag der Vrijheden. Bij het realiseren van deze initiatieven zou Lachmon zich volgens de Actiegroep gewillig voor het karretje van Pengel hebben laten spannen en te weinig rekening hebben gehouden met gevoeligheden binnen de Hindostaanse gemeenschap. Naar het oordeel van de Actiegroep was de Creoolse bevolkingsgroep bezig zijn macht ten koste van de Hindostaanse bevolkingsgroep uit te breiden en liet Pengel zich hierbij op sleeptouw nemen door radicale nationalist in een poging deze bij zijn eigen achterban in te lijven. Dit was in de ogen van de Actiegroep een gevaarlijke ontwikkeling, immers de emancipatie van de Hindostanen was nog niet zo ver gevorderd dat zij in de politiek de Creolen reeds adequaat tegenspel konden bieden. Volgens de Actiegroep dienden de Hindostanen zich uit zelfbescherming te weren tegen veranderingen in het statuut en hadden zij geen andere keuze dan hun eigen identiteit te versterken¹⁷.

De Actiegroep had niet in alle opzichten ongelijk. Pengel was inderdaad gegrepen door de opvattingen van groepen nationalistische jongeren, echter niet alleen uit

16 Fernandes Mendes, *Onafhankelijkheid en parlementair stelsel*, 30-34.

17 *De West* 15 mei 1961; *Suriname* 15 mei 1961.

electorale overwegingen maar ook vanwege een gelijkgerichte belangstelling. Het was ook beslist de NPS die in het kabinet-Emanuel's de toon aangaf en die de voornaamste architect was van de dekolonisatiepolitiek van de regering. Van de machtsaspiraties van de Creolen gaf de Actiegroep echter een overdreven voorstelling van zaken. Het schrikbeeld van een Creoolse overheersing was irreal, zoals in de praktijk door de verbroederingspolitiek werd gedemonstreerd. Juist door het naleven van dit beginsel onderscheidde Suriname zich van landen als Brits Guyana en Trinidad, waar etnische blokvorming de relaties tussen Creolen en Hindostanen ingrijpend had verstoord. Hoewel dit publiekelijk werd ontkend, speelde de Actiegroep met haar oppositie vooral in op sociaal-culturele vooroordelen die onder Creolen en Hindostanen in zwang waren. Het onder Hindostanen verbreide denkbeeld dat een blanke huidskleur superieur was aan een zwarte huidskleur werd hierbij met verve geëxploiteerd¹⁸.

Door de exclusiviteit van de Hindostaanse bevolkingsgroep te benadrukken, gaf de Actiegroep de politieke discussie een sterk emotionele lading. Feitelijk bezweek zij voor een verleiding die de verbroederingspartijen tot dan toe met succes hadden weerstaan. De VHP-leiding bleek niet bij machte de door de Actiegroep aangewakkerde sentimenten te beteugelen. De geest van verdeeldheid bracht de partij dusdanig in beroering dat Lachmon zich genoodzaakt zag op zijn eerder gedane toezeggingen terug te komen. De VHP-leider gaf zijn coalitiepartners te verstaan het herstel van de eenheid binnen de VHP vooralsnog als zijn belangrijkste taak te beschouwen en aan de tot dan toe gevoerde nationale politiek een verminderde prioriteit toe te kennen.

Het kabinet-Emanuel's werd door deze politieke draai in ernstige verlegenheid gebracht. De Surinaamse delegatie naar de ronde tafel conferentie bleek niet langer met een eenduidig standpunt voor de dag te kunnen komen. Hield de NPS vast aan een dominionstatus voor Suriname, de VHP verdedigde de handhaving van de bestaande relaties met Nederland. Op de conferentie kostte het de Nederlandse delegatie — die geen voorstander was van een onmiddellijke wijziging van het statuut — dan ook weinig moeite Pengel en Lachmon tegen elkaar uit te spelen. De frustraties van Pengel liepen hierbij hoog op. En al werkte Lachmon eraan mee de Surinaamse delegatie een al te groot gezichtsverlies te besparen, het ontging geen van de deelnemers dat de conferentie feitelijk al was mislukt voordat ze een aanvang genomen had. Eén van de uitkomsten van het overleg was dat op korte termijn een tweede conferentieronde zou worden belegd. Als gevolg van aanhoudende meningsverschillen binnen de Surinaamse delegatie zou Paramaribo er echter niet in slagen deze afspraak na te komen¹⁹.

De ronde tafel conferentie van 1961 betekende een keerpunt in de geschiedenis van

18 C. J. M. de Klerk, *De immigratie der Hindostanen in Suriname* (Amsterdam, 1953) 221-226; J. D. Speckmann, 'De houding van de Hindostaanse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van de Creolen', *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde*, CXIX (1963) 84-86; Choenni, *Hindoestanen in de politiek*, 17-25, 41-50.

19 Tamelijk onthullend is in dit verband het verslag van de gevoerde beraadslagingen, niet in het minst door de kanttekeningen in de marge van een ambtenaar van het kabinet van de vice-minister-president. Zie Conferentie Nederland-Suriname-De Nederlandse Antillen; Besloten vergaderingen - Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Kabinet van de gouverneur van Suriname 1952-1975, inv. nr. 2869.

de verbroederingspolitiek. Het was pijnlijk dat de conferentie zonder tastbaar resultaat bleef, maar veel wezenlijker was het dat de dekolonisatiepolitiek van het kabinet-Emanuels op losse schroeven kwam te staan. Met het onbespreekbaar worden van de onafhankelijkheid verloor de verbroederingspolitiek zijn meest wezenlijke dimensie. Het beginsel werd ontdaan van een aansprekend perspectief en hield op in het proces van integratie en natievorming een functie van betekenis te vervullen. Sterker nog, de verbroederingspolitiek kreeg een steeds vrijblijvender karakter en ontwikkelde zich langzaam maar zeker tot een instrument ter verdediging van de status quo. De vreedzame coëxistentie tussen de bevolkingsgroepen werd een doel in zichzelf en was niet langer het uitgangspunt voor een beleid gericht op naarstig dekoloniseren²⁰.

Hoewel Nederland zich tijdens de ronde tafel conferentie afkerig had betoond van een ogenblikkelijke wijziging van het statuut, stond Den Haag in principe niet afwijzend tegenover een geleidelijke uitbreiding van de autonomie van Suriname. Geruime tijd hield Den Haag er rekening mee dat de conferentie zou worden hervat en trof zij dienovereenkomstige voorbereidingen. Een werkgroep onder leiding van minister H. A. Korthals — als vice-premier verantwoordelijk voor Surinaamse en Antilliaanse zaken — ontwierp een plan waarin fase gewijs tegemoet werd gekomen aan het Surinaamse verlangen naar onafhankelijkheid. Volgens dit plan zou binnen twee jaar het bestaande statuut kunnen worden omgevormd tot een kernstatuut, waardoor Suriname nog altijd in een staatsrechtelijke verhouding tot Nederland zou staan, maar op het terrein van de buitenlandse betrekkingen nagenoeg vrij spel zou hebben. Na een aantal jaren zouden ook de laatste banden met het voormalige moederland kunnen worden doorgesneden. Hierdoor zou Suriname de status verkrijgen van een staatkundig en volkenrechtelijk onafhankelijke staat²¹.

Typerend voor de Nederlandse houding was dat het plan-Korthals niet aan de openbaarheid werd prijsgegeven. Bang zich te mengen in de interne aangelegenheden van het rijksdeel koos Den Haag voor een afzijdige opstelling. Het kabinet-De Quay hield zich hiermee aan de letter van het statuut, maar liet tegelijk een gelegenheid voorbijgaan mee te helpen de gerezen staatkundige problemen tot een oplossing te brengen. Want juist door zijn compromiskarakter had het fasenplan de controverse

20 Ramsোধ acht de periode 1958-1961 niet van wezenlijk belang voor de dekolonisatie van Suriname. Ondanks de nationale aspiraties van het kabinet-Emanuels had de samenwerking tussen Pengel en Lachmon naar zijn oordeel niet minder een gelegenheidskarakter dan de coalities hiervoor en hierna. In navolging van Choenni en Boedhoe kent hij ook weinig betekenis toe aan de beginselen van verbroedering en nationalisme. Hierdoor is in zijn optiek de ronde tafel conferentie van 1961 geen breekpunt in de dekolonisatiepolitiek van de Surinaamse regering. Fernandes Mendes is deze opvatting wel toegedaan. Vergelijk Ramsোধ, 'De geforceerde onafhankelijkheid', 49-52; Choenni, *Hindoestanen in de politiek*, 82-83; N. Boedhoe, 'Nationalisme en etniciteit in een gesegmenteerde samenleving' in: G. Willemsen, ed., *Suriname, de schele onafhankelijkheid* (Amsterdam, 1983) 143; Fernandes Mendes, *Onafhankelijkheid en parlementair stelsel*, 35, 67-68, 108.

21 Verslag van de eerste vergadering van de Nederlandse werkgroep, gehouden op donderdag 3 mei 1962 te 14.30 uur in de Trèveszaal van het departement van verkeer en waterstaat - Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Kabinet van de vice-minister-president, inv. nr. 73; Verslag van de tweede vergadering van de Nederlandse sectie van de werkgroep, gehouden op 29 mei 1962 te 14.30 uur in de Statenzaal van het departement van verkeer en waterstaat - Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Kabinet van de vice-minister-president, inv. nr. 91.

tussen NPS en VHP kunnen verzachten en de partijen ertoe kunnen bewegen het opgeschorte overleg te hervatten. Het moet aannemelijk worden geacht dat de NPS zich had kunnen vinden in de aard en de richting van de voorgestelde hervormingen en dat de VHP zich aangesproken had gevoeld door het gematigde tempo en de planmatige benadering waarvoor in het ontwerp was gekozen. De formalistische houding van Nederland verhinderde echter dat geprobeerd werd de ontstane patstelling met behulp van het plan-Korthals te doorbreken.

De eigenlijke verklaring voor deze terughoudendheid moet gezocht worden in het verlies van Nederlands-Indië, welke het koninkrijk van zijn status van grote mogendheid had beroofd. De herinnering aan deze traumatische ervaring werd levend gehouden door het zich voortslepende conflict met Indonesië over Nieuw-Guinea. De onrust die dit veroorzaakte, bracht de grote politieke partijen ertoe de relaties met de transatlantische rijksdelen te willen bestendigen. Het statuut leek de beste garanties te bieden voor een behoudzame ontwikkeling naar meerdere zelfstandigheid voor deze landen. Vooral op het kabinet van de vice-minister-president stonden ambtenaren sceptisch tegenover plannen de positie van Suriname te heroverwegen. Zij baseerden zich op de rapportages van de gouverneur van Suriname, die suggereerden dat de politieke groei van het rijksdeel achterbleef bij de verwachtingen en dat een verzoek tot wijziging van het statuut met de grootst mogelijke omzichtigheid diende te worden behandeld.

De aandacht van gouverneur J. van Tilburg — in functie van 1956 tot 1962 — ging in de eerste plaats uit naar de infrastructurele opbouw van Suriname en de hulp die Nederland hierbij kon verstrekken. De levensvatbaarheid van Suriname als toekomstige soevereine staat hing zijns inziens vooral af van het bereikte economische ontwikkelingspeil²². Het functioneren van het politieke bestel in Suriname en de eigenaardigheden van de lokale politieke cultuur vervulden Van Tilburg met gemengde gevoelens. In zijn berichtgeving aan Den Haag maakte hij geen geheim van zijn ambivalente relatie tot Pengel, die hij als kampioen van de kleine man bewonderde, maar wiens minder bezonnen escapades hij dikwijls van bijtend commentaar voorzag. Van Tilburg beschouwde de verbroederingspolitiek als een middel ter bevordering van politiek-bestuurlijke stabiliteit in Suriname, niet als een factor in het op gang gekomen dekolonisatieproces. Evenmin had hij oog voor de intrinsieke bijdrage van de nationalisten aan dit proces. Van Tilburg zag het nationalisme bovenal als een koninkrijksvijandig en in potentie staatsgevaarlijk fenomeen.

Op het ministerie van buitenlandse zaken bestond meer begrip voor het dekolonisatieproces waarin het rijksdeel was verwickeld en hadden ambtenaren minder moeite met het toekennen van ruimere bevoegdheden aan Suriname, mits dit overeenkomstig het internationaal recht kon worden gerealiseerd op basis van deugdelijke voorstellen van Surinaamse zijde. Wanneer het aan dit laatste ontbrak, zoals tijdens de ronde tafel

22 Zijn verleden als wethouder van financiën en wethouder voor het havenbedrijf in Rotterdam net na de tweede wereldoorlog klonk in deze belangstelling duidelijk door. Vergelijk ook de teksten van de lezingen die Van Tilburg in Suriname hield, waaronder 'Een blik van overzee op Rotterdam' - Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Kabinet van de gouverneur van Suriname 1952-1975: Archivalia afkomstig van J. van Tilburg, inv. nr. 2966.

conferentie, verwees het ministerie de plannen terug en ondernam het uit eigen beweging geen verdere actie. Het inschakelen van de gouverneur als intermediaire instantie werd in dergelijke gevallen niet vanzelfsprekend geacht. Dit zou te verwezenlijken zijn met toestemming van het kabinet van de vice-minister-president, ware het niet dat juist dit apparaat ervoor waakte de schijn van bemoeienis met de autonome aangelegenheden van Suriname op zich te laden. De ogenschijnlijk inschikkelijkere opstelling van het ministerie van buitenlandse zaken kenmerkte zich als het erop aankwam dus door eenzelfde dosis afwachtendheid als de houding van het coördinerende kabinet van de vice-minister-president.

Daar Nederland geen bijzondere ambities koesterde de relaties met Suriname te herzien, liet het afvoeren van de onafhankelijkheidskwestie van de koninkrijksagenda Den Haag tamelijk onverschillig. Evenmin had het opschorten van het overleg noemenswaardige consequenties voor de verstandhouding tussen de rijksheden. Het feit had wel repercussies voor de binnenlandse politieke verhoudingen in Suriname. De verwijdering tussen NPS en VHP leidde ertoe dat meningsverschillen die tot dan toe buiten de discussie waren gebleven in toenemende mate op de voorgrond gingen treden.

De nuanceringen die beide partijen in het verbroederingsideaal aanbrachten, lieten zien dat de NPS aan de realisering van dit ideaal de meest verstrekkende consequenties wilde verbinden. De partij was van oordeel dat de toenadering tussen Creolen en Hindostanen zo mogelijk in de richting zou moeten gaan van een raciale vermenging tussen beide bevolkingsgroepen. Een substantiële toename van het aantal gemengde huwelijken — zo was de achterliggende gedachte — zou de gebruikelijke etnische indelingen naar de achtergrond doen verdwijnen ten gunste van een nationale indeling naar Surinamers en niet-Surinamers. Hiermee zou volgens de NPS structureel worden bijgedragen aan het proces van natievorming.

De VHP wilde het aangaan van interracial verbintenissen niet bevorderen uit angst de achterstandpositie van de Hindostanen nog meer accent te geven. Kinderen uit gemengde huwelijken zouden volgens de gangbare opvattingen tot de Creoolse bevolkingsgroep worden gerekend en met andere woorden de Hindostaanse groep numeriek verzwakken. Tegenover het Creoolse streven naar biologische vermenging stelde de VHP de gedachte van eenheid in verscheidenheid. Creolen en Hindostanen zouden vreedzaam naast elkaar kunnen leven en hun culturele verscheidenheid naar eigen inzicht kunnen aanwenden voor de verdieping en verbreding van de Surinaamse cultuur. Uit deze opvatting sprak enerzijds een streven naar normalisering van de inter-etnische verhoudingen, maar anderzijds een opmerkelijke schroom over de grenzen van de eigen groeps-cultuur heen te kijken²³.

Als gevolg van deze divergerende opvattingen viel het de NPS en de VHP steeds zwaarder het evenwicht binnen de coalitie te bewaren. In een in 1966 geschreven en inmiddels klassiek geworden vers vergeleek Corly Verlooghen Suriname met een

23 J. H. Adhin, 'Eenheid in verscheidenheid' in: L. Lichtveld, ed., *Culturele activiteit in Suriname. Beginselen, feiten en problemen* (Paramaribo, 1957) 137-139; J. H. Adhin, 'Culturele identiteit een noodzaak', *Kala*, II (1987) 9-10; Dew, *The difficult flowering*, 138-141.

wankel huis dat omver dreigde te vallen door de toenemende spanningen tussen Creolen en Hindostanen. Het was tekenend voor haar gebrek aan realiteitszin dat de regering het voordragen van dit gedicht voor de Surinaamse televisie verbood²⁴. In plaats van gezamenlijk het verbroederingsideaal te reactiveren, deden NPS en VHP pogingen de verbroedering binnen de afzonderlijke partijen ingang te doen vinden. Lachmon en Pengel meenden dat dit mogelijk was door hun partij een multiraciaal aanzien te geven. Zo veranderde de VHP haar naam in Vitan Hifkari Partij, wat partij ter bevordering van het nationaal welzijn betekent. Maar uit het feit dat een beroep werd gedaan op woorden uit het Sarnami-Hindoestani en het Nederlands mocht worden afgeleid dat dit welzijn primair betrekking had op de eigen achterban en dat de continuering van de Nederlandse aanwezigheid in Suriname door de VHP onverminderd werd toegejuicht. De NPS ging op haarbeurt over tot het instellen van presidia voor leden van de verschillende etnische groepen. Deze presidia kregen een vertegenwoordiging in de centrale partijraad als om te benadrukken dat zij een wezenlijk deel van de organisatie uitmaakten. Men kon er echter moeilijk aan voorbijgaan dat er feitelijk sprake was van een opdeling van de NPS in etnische compartimenten onder het overkoepelend gezag van partijleider Pengel²⁵.

Dat beide partijen hun toevlucht namen tot cosmetische ingrepen, illustreerde hun onwil zich op de ontstane impasse te beraden. Er kon geen twijfel meer over bestaan dat de verbroederingspolitiek zijn slotfase was ingegaan. Aansluitend op de verkiezingen van 1967 besloot Pengel de samenwerking met Lachmon op te zeggen. Officieel heette het dat de NPS-leider weigerde te accepteren dat de VHP krachtens de verkiezingsuitslag recht had op een extra ministerspost. De onenigheid over de zetelverdeling in het nieuwe kabinet kan echter moeilijk als oorzaak van de breuk tussen beide partijleiders worden aangemerkt. Zoals gezegd was de coalitie sinds het mislukken van de ronde tafel conferentie al vleugellam en stond het verbroederingsideaal sindsdien niet langer in het teken van een weloverwogen dekolonisatiebeleid. Het waren de teleurstelling en ontgoocheling hierover die in 1967 bij Pengel hun hoogtepunt bereikten en het lot van de vriendschap tussen hem en Lachmon bezegelden. In de periode 1967-1973 kwam het in de Surinaamse politiek nog wel tot vormen van Creools-Hindostaanse samenwerking. Deze coalities steunden alleen niet op politieke beginselen, maar waren op zijn best gelegenheidscombinaties²⁶.

Hoe sterk het verbroederingsideaal samenhang met de persoonlijkheden van Pengel en Lachmon bleek in 1970, toen Pengel overleed. Diens opvolger H. Arron — exponent van de jongste generatie politici in de NPS — wees voorstellen van Lachmon om de samenwerking met de VHP te herstellen gedecideerd van de hand. Arron voelde zich niet geroepen het sleets geworden verbroederingsideaal nieuw leven in te blazen in ruil voor regeringsverantwoordelijkheid. In plaats van het immobilisme te onderschrijven wat sinds 1961 kenmerkend was geweest voor de Surinaamse opstelling jegens Nederland, zocht Arron toenadering tot de Partij van de Nationalistische

24 Zie C. Verlooghen, *De glinsterende revolutie. Identiteits-poëzie. Met een inleiding over het revolutionair proces in Suriname* (Amsterdam, 1970) 166, 264-265.

25 Dew, *The difficult flowering*, 147.

26 *Ibidem*, 151-153; Ramsোধ, 'De geforceerde onafhankelijkheid', 53-54.

Republiek, de PNR, onder leiding van Eddy Bruma. Deze partij was voorstander van onmiddellijke onafhankelijkheid voor Suriname.

Doordat de NPS en de PNR beide in de oppositie zaten, kwam reeds spoedig een vorm van samenwerking op gang. Met de aan hen gelieerde vakcentrales trachtten zij de door de VHP gedomineerde regering door middel van stakingen ten val te brengen. Zij verklaarden dat de Surinaamse politiek gebaat was bij een nieuw progressief elan en dat Suriname onvoorwaardelijk diende af te stevenen op de onafhankelijkheid. Het lukte de oppositie niet de regering tot aftreden te dwingen, maar in 1973 gebeurde wel datgene wat waarnemers reeds geruime tijd zorgen had gebaad: de verkiezingen voor de Staten draaiden uit op een krachtmeting tussen twee etnische blokken, een Creools blok onder leiding van Arron en Bruma en een Hindostaans blok onder leiding van Lachmon. Het Creoolse blok won de verkiezingen en Arron werd beëdigd tot premier van een nieuw kabinet. Ondanks fel verzet van de Hindostaanse oppositie slaagde Arron erin Suriname in 1975 naar de onafhankelijkheid te leiden. De rol van de nationalistten onder leiding van Bruma was hierbij van doorslaggevende betekenis²⁷.

Nationalisme

Uit het voorafgaande zou kunnen worden afgeleid dat de denkbeelden van verbroedering en nationalisme sterk van elkaar verschilden. Vanaf 1961 was dit tot op zekere hoogte het geval, maar in de periode tot de ronde tafel conferentie lag dit aanmerkelijk subtieler. Dit had te maken met de aard van het nationalisme in Suriname. In het eerste decennium van zijn bestaan — dat wil zeggen in de periode 1950-1960 — was dit een overwegend cultureel fenomeen. De nationalistten onder leiding van Bruma zagen het als hun voornaamste taak een herwaardering van de Surinaamse cultuur tot stand te brengen. Dit hield onder meer in dat zij zich afzetten tegen de cultuur die in Suriname door de maatschappelijke bovenlaag werd gepropageerd en waarvan een sterk normerende invloed uitging.

De nationalistische bezwaren richtten zich in hoofdzaak tegen de dominantie van de Nederlandse taal, het westerse kerngezin en de christelijke godsdienst. Volgens de gangbare opvattingen waren dit elementaire waarden waaraan Surinamers zich dienden te spiegelen teneinde een hogere graad van beschaving te bereiken. De nationalistten beschouwden deze elementen als van bovenaf opgelegd en van buitenaf geïntroduceerd. Het ging naar hun oordeel om koloniale waarden die wezensvreemd waren aan de Surinaamse cultuur en waarmee Surinamers bij voorkeur zouden moeten breken. Voor de nationalistten was het onverteerbaar dat de meeste Surinamers alleen in het verborgene uitdrukking konden geven aan hun cultuur. Naar hun inzicht werd hierdoor de identiteit van de Surinamer geweld aangedaan en zijn aandeel in de cultuur van de opkomende natie miskend. De nationalistten verwierpen in het bijzonder de normen die gehuldigd werden met betrekking tot de lichamelijke kenmerken van groepen en individuen. Dat de ontvankelijkheid voor westerse normen en waarden

²⁷ *Ibidem*, 154-196; E. Azimullah, *Jagemath Lachmon. Een politieke biografie* (Paramaribo, 1986) 187-230; Fernamtes Mendes, *Onafhankelijkheid en parlementair stelsel*, 44-48, 98-104.

toenam naarmate iemands huidskleur minder getint was, achtten zij een opvatting die strijdig was met het zelfrespect en de eigenwaarde van de Surinaamse bevolking²⁸.

Het nationalisme zou echter tekort worden gedaan wanneer het getypeerd zou worden als een protestbeweging tegen de 'cultuurvernietiging'. Zelf afficheerden de nationalistes zich met recht als Surinamers die een constructieve bijdrage wensten te leveren aan de vorming van een nationale staat. Het nationalisme was in hun ogen een levenshouding die de 'renaissance van het verworpene' voorstond en de schaamte over de eigen cultuur door een trots op de uniciteit van deze cultuur wenste te vervangen. Volgens Bruma kwam het erop aan de taboes rond de instituties van de lagere klassen te doorbreken en te erkennen dat in deze cultuur het Surinaamse eigene in zijn meest authentieke vorm bewaard was gebleven. Niet op grond van de imitatiecultuur van de heersende klasse, maar op basis van dit Surinaamse eigene zou het naar zijn oordeel mogelijk zijn een nationale staat te vestigen²⁹.

Bij het ontsluiten van de Surinaamse volkscultuur legden de nationalistes het accent op de erkenning van het Sranan Tongo (het Surinaams). Zij demonstreerden de volwassenheid en rijkdom van deze taal in woord en geschrift en lieten tot uitdrukking komen dat het Sranan Tongo niet de inferieure omgangstaal was waarvoor zij door de heersende klasse werd gehouden. Op bijeenkomsten en manifestaties drukten nationalistes zich als vanzelfsprekend in het Sranan Tongo uit. Ook debatten en discussies werden niet zoals te doen gebruikelijk onder intellectuelen in het Nederlands gevoerd maar in het Sranan Tongo. Van groot gewicht voor de reputatie van de taal was de opkomst van een Sranan Tongo-literatuur. Met name op het gebied van de poëzie en het drama werd vanaf de jaren vijftig belletristie geproduceerd die de aandacht trok en een belangrijke invloed uitoefende op het zelfbewustzijn van de Surinaamse bevolking.

Binnen het domein van de taal en de literatuur richtten de nationalistes zich tevens op de Surinaamse geschiedenis. Ook in deze geestesfeer werden zoektochten ondernomen naar het Surinaamse eigene. De bevindingen van de nationalistes leidden tot een herziening van het traditionele geschiedbeeld. De canon van overwinnaars en verliezers — zo karakteristiek voor het koloniaal verleden — werd door de nationalistes dermate door elkaar geschud dat voorheen minderwaardig geachte groepen als nieuwe helden naar voren konden worden geschoven. Een voorbeeld van een dergelijke groep waren de Marrons. Tot de Marrons werden die slaven gerekend die in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw tegen hun meesters in opstand kwamen, de plantages ontvluchtten en vanuit het binnenland guerrilla-oorlogen tegen het wettig gezag ontketenden. Door toedoen van de nationalistes werden de Marrons van redeloze opstandelingen gepromoveerd tot zelfbewuste vrijheidsstrijders. Hun verzet werd beschouwd als een voorafspiegeling van de anti-kolonialistische strijd en

28 H. C. van Renselaar, 'De houding van de Creoolse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van andere bevolkingsgroepen (in het bijzonder ten opzichte van de Hindostanen)', *Bijdragen tot de taal- land- en volkenkunde*, CXIX (1963) 94-96; 100-102.

29 E. J. Bruma, *De opmars van het nationalisme. De nationalistische ideologie* (Paramaribo, [1963]) I, 14-17.

voorgesteld op een wijze die het mogelijk maakte de Surinaamse geschiedenis te herschrijven in termen van onderdrukking en bevrijding³⁰.

Het aantreden van het kabinet-Emanuel in 1958 had tot gevolg dat het nationalisme in de Surinaamse politiek een belangrijke complementaire functie kon gaan vervullen. Het feit dat de NPS en de VHP geen uitgesproken cultuur-politieke ideeën ontwikkelden, bood de nationalisten de gelegenheid in deze leemte te voorzien. De samenhang tussen de politieke en culturele emancipatie van de lagere klassen bleek in het bijzonder bij de vaststelling van de nationale symbolen en de introductie van de *Dag der Vrijheden*. Het is uitgesloten dat deze initiatieven zonder de inspanningen van de nationalisten verwezenlijkt zouden zijn. Vooral de toevoeging van een *Sranan Tongocouplet* aan het Surinaamse volkslied bewees dat de nationalisten de tijdgeest uitstekend aanvoelden en dat het kabinet-Emanuel sympathiseerde met hun strijd voor de erkenning van deze taal. Gesteld kan worden dat onder invloed van het nationalisme het kabinet-Emanuel ertoe overging het verbroederingsideaal te aanvaarden als grondslag voor een actief dekolonisatiebeleid.

Eind jaren vijftig had het nationalisme in toenemende mate een politieke lading gekregen. Dit kwam niet als een verrassing. In de jaren voorafgaande aan de totstandkoming van het statuut hadden de nationalisten al gepleit voor een dominion-status voor Suriname. In de jaren na 1954 hadden zij een verdere radicalisering doorgemaakt en waren zij voorstander geworden van de verbreking van alle staatkundige banden met Nederland. Een halszaak had Bruma van deze aangelegenheid echter niet willen maken. Volgens Bruma diende de culturele emancipatie van de Surinamers hoe dan ook vooraf te gaan aan hun politieke emancipatie. Zonder de verankering van het nationalisme in de hoofden en harten van de mensen was het naar zijn mening zinloos Suriname onafhankelijk te laten worden. Doordat de verbroederingspartijen op dit punt de nationalisten in redelijke mate tegemoet kwamen, zagen de laatsten geen aanleiding hun strategie bij te stellen. Pas met het mislukken van de *ronde tafel conferentie* in 1961 werd voor hen een keerpunt bereikt. Het opschorten van het koninkrijksoverleg maakte de nationalisten duidelijk dat van de verbroederingspartijen weinig meer hoefde te worden verwacht. Ervan overtuigd dat het vanaf dat moment geheel op de eigen inzet zou aankomen, besloot Bruma zijn beweging om te vormen tot een politieke partij: de *Partij van de Nationalistische Republiek (PNR)*.

De overstap van de nationalisten naar de partijpolitiek leidde ertoe dat hun culturele idealen langzaam maar zeker verwaterden. Zonder formeel afstand te doen van deze idealen kwam het accent vanaf 1961 te liggen op het realiseren van één staatkundige doelstelling: de *nationalistische republiek*. Voor het overige bleken de politieke standpunten van de nationalisten weinig gearticuleerd. Had deze vaagheid destijds voor de beweging geen noemenswaardige consequenties gehad, het imago van de partij werd er duidelijk negatief door beïnvloed. Enerzijds was deze ongrijpbaarheid een kwestie van tactiek. Kennelijk voelden Bruma en de zijnen er weinig voor zich al te zeer vast te leggen en hulden zij zich bij voorkeur in mystificaties om de handen vrij

30 P. Meel, 'A reluctant embrace: Suriname's idle quest for independence' in: Gary Brana-Shute, ed., *Resistance and rebellion in Suriname: old and new* (Williamsburg, 1990) 275-278.

te houden. Anderzijds leek het enigmatische gedrag van de Brumisten bedoeld om het onvermogen te verhullen een doordachte politieke ideologie te formuleren. In dit opzicht verschilde de PNR niet wezenlijk van de NPS en de VHP³¹.

Belangrijker nog was dat de toetreding van de nationalistes tot het partijpolitieke krachtenveld hen beroofde van hun invloedrijke positie. De beweging waarmee door de verbroederingspartijen terdege rekening was gehouden, was getransformeerd tot een partij die door de NPS en de VHP voor een concurrent werd gehouden. Pengel bestreed de Brumisten door hen als communisten te brandmerken en hen zoveel mogelijk in een ongunstig daglicht te plaatsen. Hierbij deinsde hij er niet voor terug de waarheid geweld aan te doen, want juist op het punt van de staatkundige betrekkingen met Nederland liepen de standpunten van Pengel en Bruma minder ver uiteen dan de eerste het graag deed voorkomen.

De NPS en de PNR streefden beide naar de totstandkoming van een onafhankelijk Suriname, dat vrij zou zijn van sociale en etnische spanningen en een waardige plaats zou innemen in het internationale statenverkeer. Alleen met betrekking tot het tempo waarin op de onafhankelijkheid diende te worden aangestuurd en de wijze waarop naar de soevereiniteitsoverdracht zou moeten worden toegewerkt, scheidden de wegen van beide partijen zich. De NPS was voorstander van onafhankelijkheid op de middellange termijn, geloofde in een evolutionaire afwikkeling van het dekolonisatieproces en meende dat alleen onderhandelingen volgens het harmoniemodel deze ontwikkeling in goede banen zou kunnen leiden. De PNR maakte zich sterk voor onafhankelijkheid op de kortst mogelijke termijn, pleitte voor een revolutionaire benadering van zaken en meende dat de strijd tegen het kolonialisme bij voorkeur via het creëren van conflictsituaties gevoerd zou moeten worden. Voorts verschilden beide partijen van mening over de rol van de nationale staat. Naar de opvatting van de NPS zou de nationale staat nooit het einddoel van het Surinaamse onafhankelijkheidsstreven mogen zijn, maar diende deze te worden beschouwd als een noodzakelijke fase in een ontwikkeling naar een supranationale werldeenheid. In afwijking van de PNR — die geneigd was de nationale staat te verabsoluteren — gaf de NPS hiermee te kennen de staatkundige ontwikkeling van Suriname niet te willen isoleren van het mondiale gebeuren, maar deze juist dienstbaar te willen maken aan een streven naar vergaande internationale samenwerking³².

Maar zoals gezegd weerhielden deze nuances Pengel er niet van de communistische kaart tegen de nationalistes uit te spelen. Hierbij maakte hij handig gebruik van de heersende Oost-West controverse en de in het koninkrijk bestaande vrees dat Surina-

31 *Ibidem*, 269.

32 F. E. Essed, *De 'N' in onze naam* (Paramaribo, 1960) 4-6; *Idem*, *Analyse bij commentaar* (2e dr.; Paramaribo, 1962) 28-29; *Idem*, *Frank en vrij. Voor en tegen van de NPS* (Amsterdam, 1966) 17-33; *De toekomst van onze vrijheid. Rede op 1 juli, de 'Dag der Vrijheden' van het jaar 1963, uitgesproken door J. A. Pengel, minister-president van Suriname* (Paramaribo, 1963) 21-23, 26-27; F. Ormskirk, *Twintig jaar NPS. 'Groei temidden van beroering'* (Paramaribo, 1967) 163-165, 195-197. Veelbetekenend is dat Bruma in zijn uiteenzetting over de 'nationalistische wereldbeschouwing' ingaat op de visie van de nationalist op de interne structuur van de natie, maar dat hij de aangekondigde 'beschouwing van de wereldstructuur en de plaats die zijn Natie daarin inneemt en zal innemen' verder onuitgewerkt laat. Bruma, *De opmars van het nationalisme*, 12-13.

me binnen de politieke invloedssfeer van Moskou zou worden getrokken. Het Koude Oorlogklimaat gaf voeding aan verhalen waarin Surinaamse nationalisten werden afgeschilderd als ultra-linkse, gezagsondermijnende elementen. In Nederland circuleerden deze geruchten reeds vanaf de oprichting in 1950 van 'Wie Eegie Sanie' (Onze eigen dingen). Voorde activiteiten van deze door Brumaopgerichte vereniging alsook voor die van de ideologisch verwante vereniging 'Ons Suriname' en de Amsterdamse afdeling van de 'Surinaamse Studenten Vereniging' legde de Nederlandse overheid een bijzondere belangstelling aan de dag. De binnenlandse veiligheidsdienst rapporteerde systematisch over de leden van deze organisaties aan de departementen van algemene zaken, binnenlandse zaken en justitie. De aandacht concentreerde zich op hun eventuele communistische dan wel extremistische contacten. De naspeuringen van de binnenlandse veiligheidsdienst brachten aan het licht dat enkele nationalistenvan persoonlijke titel relaties onderhielden met de CPN³³.

Na afronding van zijn rechtenstudie in Nederland en zijn remigratie naar Suriname eind 1954 werden de bewegingen van Bruma en de plaatselijke afdeling van 'Wie Eegie Sanie' gevolgd door de in Suriname opererende inlichtingendiensten. De autoriteiten hielden er rekening mee dat de nationalistenvan steun zouden zoeken bij radicale leiders in de regio als Cheddi Jagan en Fidel Castro. Vooral vanaf 1960—toen Havana zich in toenemende mate tot Moskou bekende—werden de gangen van de nationalistenvan nauwlettend in het oog gehouden. Deze verscherpte aandacht leidde echter niet tot onrustbarende conclusies. Vastgesteld werd dat er sporadisch ontmoetingen waren van nationalistenvan met vertegenwoordigers van Jagan en Castro, maar dat deze contacten nauwelijks van invloed waren op de koers en strategie van de nationalistenvan³⁴.

De gespitsheid op communistische en andere als subversief aan te merken activiteiten ging in Suriname niet zelden gepaard met bizarre incidenten. Dit bleek bijvoorbeeld in 1962 uit de reacties op een BBC-uitzending waarin gerept werd over de aanwezigheid van zeshonderd communistenvan in Suriname³⁵. Minister Korthals sprak in een vertrouwelijk schrijven aan zijn ambtgenoot van buitenlandse zaken van een overdreven voorstelling van zaken³⁶, maar Pengel concludeerde dat bedoeld werd op de nationalistenvan in zijn land en buite de kwestie publicitair uit ten detrimente van de PNR. Twee jaar later werd door toedoen van een buitenlandse mogendheid bekend dat leden van de 'pro-communistische' PNR onder leiding van Bruma in januari 1964

33 Maandoverzichten BVD 1950 vlg. - Ministerie van binnenlandse zaken 's-Gravenhage, Archief binnenlandse veiligheidsdienst.

34 Interview (Paramaribo, 28 augustus 1990) van de auteur met J. Douglas, van 1940 tot 1959 achtereenvolgens als hoofd van de recherche, inspecteur van politie en commissaris van politie belast met inlichtingenwerk. Zijn relaas wordt ondersteund door bewaard gebleven correspondentie en rapporten betreffende veiligheidsaangelegenheden. Zie Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Archief van het kabinet van de gouverneur van Suriname 1952-1975, inv. nr. 2820 en ministerie van buitenlandse zaken 's-Gravenhage, Archief GS, periode 1955-1964, dossier 912.1, inv. nr. 1553; dossier 911.31, inv. nr. 1428 en dossier 413.131, map 461.

35 Dew, *The difficult flowering*, 132.

36 Brief van H. A. Korthals aan J. M. A. H. Luns d.d. 23 juli 1962 - Ministerie van buitenlandse zaken 's-Gravenhage, Archief GS, periode 1955-1964, doss. 911.31, inv. nr. 1428.

guerrilla-oefeningen hadden gehouden in een junglekamp in het district Saramacca³⁷. Wijselijk besloot het ministerie van buitenlandse zaken deze informatie — die door geen enkele bron werd bevestigd — niet naar Paramaribo door te geleiden. Eerst vanaf de tweede helft van de jaren zestig zou met de groeiende respectabiliteit van de PNR de belangstelling voor de vermeend communistische oriëntatie van de nationalisten afnemen.

Krachtmetingen tussen Pengel en Bruma waren er in de jaren zestig vooral in de context van het Brokopondoproject. Een voorproefje hiervan was het conflict om landbouwgrond in het Paradijst in het voorjaar van 1959. Bruma leed een bescheiden nederlaag toen duidelijk werd dat de door hem georganiseerde demonstraties van landbouwers niet het beoogde effect sorteerden. De regering bleef bij haar besluit de ertsrijke grond van de boeren te onteigenen en deze in concessie te geven aan aluminiummaatschappij Suralco, zoals vastgelegd in de Brokopondo-overeenkomst³⁸.

Veel duidelijker stonden de reputaties van Pengel en Bruma tegenover elkaar in een arbeidsconflict bij Suralco in het najaar van 1962. Arbeiders in dienst van dit bedrijf waren in staking gegaan en eisten loonsverhoging, betere sociale voorzieningen en gelijke rechten voor arbeiders uit het binnenland en de stad. Bruma, die door de stakers tot adviseur was gekozen, kreeg echter niet gedaan dat de bond, die de stakers hadden opgericht, werd erkend. Evenmin slaagde hij erin financiële steun te verwerven van de overkoepelende vakcentrale de Moederbond, waarvan Pengel voorzitter was. De Suralco-arbeiders ontvingen enkele aanhankelijkheidsbetuigingen van kleinere bonden, maar deze waren niet bij machte de stakers financieel bij te staan aangezien hun kassen leeg waren³⁹.

Tussen 1963 en 1966 verscherpten de confrontaties tussen Bruma en Pengel zich. Aanleiding waren de conflicten tussen de regering in Paramaribo en groepen bosnegers die gedwongen waren geweest te transmigreren als gevolg van de vorming van het Van Blommesteinmeer in hun woongebied. Bruma nam het op voor de Saramaka, voor wie de getroffen voorzieningen inadequaat bleken en die bij de autoriteiten geen gehoor vonden voor hun gerechtvaardigde klachten. Eind 1965 kwam het tot ongeregelde heden in Brownsweg, waar PNR-leden de bevolking hadden georganiseerd in volkscomités die door de transmigranten als hun officiële vertegenwoordigers werden beschouwd, maar die de regering niet als zodanig wilde erkennen. Transmigranten belegerden een regeringsvertegenwoordiger waarop militairen dienden te worden ingezet om de orde te herstellen. Maar eerst toen de volkscomités de revolutie proclameerden en hun afscheiding van het Surinaamse grondgebied aankondigden, bleek de regering bereid de eerder gedane beloftes na te komen en ging zij over tot het uitkeren van vergoedingen en het verstrekken van levensmiddelen⁴⁰.

37 'Relations between pro-communists in British Guiana and Surinam'. Ongedateerd rapport, aangeboden per brief dd. 8 mei 1964 door tijdelijk zaakgelastigde in Washington E. L. C. Schiff aan J. M. A. H. Luns - Ministerie van buitenlandse zaken 's-Gravenhage, Archief GS, periode 1955-1964, doss. 912.1, inv. nr. 1553.

38 Dew, *The difficult flowering*, 128-129.

39 *Hel Parool* 5 november 1962.

40 C. Hoop, *Verdronken land, verdwenen dorpen. De transmigratie van Saramaccaners in Suriname 1958-1964* (Alkmaar, 1991) 103-123; B. Scholtens, *Bosnegers en overheid in Suriname. De ontwikkeling van de politieke verhouding 1651-1992* (Paramaribo, 1994) 131-132.

Uit het voorgaande blijkt dat de confrontatie tussen verbroederingspolitiek en nationalisme zich vooral uitte in wedijver tussen de NPS en de PNR. Verwonderlijk was dit niet. Beide partijen dongen naar de gunst van het Creoolse electoraat en schroomden niet zich hierbij van assertieve wervingsmethoden te bedienen. De verbroederingspolitiek maakte het de NPS onmogelijk zich op een vergelijkbare wijze tegen de VHP af te zetten, terwijl de PNR er reeds op voorhand in leek te berusten dat de Hindostaanse kiezers moeilijk tot een andere partij dan de VHP waren over te halen. In de concurrentieslag met de NPS was de PNR vooralsnog echter weinig succesvol. Kleine overwinningen daargelaten bleef Pengel als vakbondsleider en politicus de nationalistengemakkelijk de baas. De idealen van Bruma speelden in deze competitie een secundaire rol. De identificatie van de bevolking met de etnische afkomst van haar leiders zorgde ervoor dat de PNR in de publieke opinie een Creools stempel kreeg opgedrukt en dat de partij in weerwil van haar doelstelling als belangenbehartigster van deze groep werd beoordeeld.

Anders dan de Creolen — die deel uitmaakten van een in Suriname gewortelde cultuur die sinds het einde van de negentiende eeuw door de kolonisator stelselmatig was tegengewerkt — representeerden de Hindostanen een eeuwenoude beschaving die tamelijk ongeschonden vanuit India naar Suriname was meeverhuisd en door de kolonisator altijd met respect was bejegend. Veel Hindostanen koesterden de beslotenheid van de eigen cultuur en voelden geen behoefte deze met niet-Hindostaanse elementen te vermengen. Voor hun culturele bevrijding meenden zij zich niet te hoeven inzetten, aangezien zij altijd meester over hun 'eegie sanie' waren geweest. Hun politieke bevrijding wensten zij zoveel mogelijk op eigen kracht te realiseren. Nationalistische pogingen om ook Gandhi als een lichtend voorbeeld voor de anti-kolonialistische strijd te adopteren, beschouwden zij niet als een handreiking maar als een provocatie.

De VHP volhardde dan ook in haar weigering de betrekkingen met Nederland te herzien. Lachmon ondernam geen initiatieven om zijn achterban ervan te weerhouden de Hindostaanse cultuur tegen de Creoolse cultuur in stelling te brengen en voorrang te geven aan de emancipatie van de eigen groep. De neerbuigende toon waarop Bruma zich in 1966 tijdens een openbare bijeenkomst over Hindostanen uitliet, sterkte Lachmon in zijn opvatting dat de nationalistengemakkelijk uit waren op de versterking van de Creoolse cultuur en niet op de verheffing van de Surinaamse cultuur als geheel. De stagnerende economische ontwikkeling van het rijksdeel bracht de VHP bovendien tot de overtuiging dat het vooralsnog de voorkeur verdiende de soevereiniteitsoverdracht uit te stellen. Met deze stellingname onderscheidde de VHP zich zowel van de NPS als van de PNR, die zich beide op het standpunt stelden dat de staatkundige onafhankelijkheid de belangrijkste voorwaarde was voor economische groei⁴¹.

Bij alle trots op de eigen beschaving werd niet graag beaamd dat de Hindostaanse cultuur juist in de jaren zestig bezig was aanpassingen te ondergaan. De groeiende deelname van jonge Hindostanen aan het voortgezet onderwijs had tot gevolg dat zij in toenemende mate afstand namen van de zeden en gewoonten van de eigen etnische

41 Dew, *The difficult flowering*, 144.

groep. Enerzijds resulteerde dit in het overnemen van Creoolse en Europese gebruiken, anderzijds noopte het politieke klimaat juist tot een teruggrijpen op het vertrouwde stelsel van normen en waarden. Aldus maakte een zekere gespletenheid zich van de jongeren meester. In hun privéleven maten velen van hen zich een westerse levensstijl aan, waarbij elementen uit de Creoolse cultuur als referentiepunt fungeerden. In het openbare leven richtten zij zich daarentegen naar de Hindostaanse cultuur, zoals deze in partij- en verenigingsverband werd gecultiveerd. De krampachtige wijze waarop in het bijzonder de oudere generatie Hindostanen deze gespletenheid ontkende, belemmerde de soepele integratie van Hindostanen in de Surinaamse samenleving en was de oorzaak van hun overgevoeligheid voor tendensen in de richting van unificatie of assimilatie⁴².

De uiteenlopende percepties omtrent de Surinaamse dekolonisatie leidden ertoe dat de partijpolitieke verhoudingen zich verscherpten en dat met de Actiegroep en de PNR als splijtzwam het begrip verbroedering steeds inhoudlozer werd. Maar omgekeerd bleken de principes van het nationalisme niet bestand tegen de druk die door de verbroederingspartijen werd uitgeoefend. De PNR werd gedwongen zich meer en meer naar de politieke conventies te schikken en zich te conformeren aan een systeem dat zij aanvankelijk nog vol overgave bestreden had. Dit werd duidelijk zichtbaar in de tweede helft van de jaren zestig, toen de politieke strategie van de NPS grotendeels door de PNR werd overgenomen ende nationalisten kozen vooreen verstrengeling van partijpolitiek en vakbondsactiviteit. Op deze wijze slaagde de partij erin zijn achterban uit te breiden en lukte het Bruma in 1969 een zetel in de Staten te bemachtigen. In 1970 kwam het tot de oprichting van C'47, een jaar later tot de oprichting van de CLO, beide vakbondscentrales onder leiding van de PNR. De triomf van de nationalisten begon toen beide vakbondsorganisaties met de aan de NPS gelieerde Moederbond in actie kwamen tegen het door de VHP gedomineerde kabinet-Sedney (1969-1973). In deze jaren werd de basis gelegd voor de samenwerking tussen de NPS en de PNR in het kabinet-Arron (1973-1977).

Deze ontwikkelingen liepen parallel met initiatieven van Nederlandse zijde om op korte termijn de soevereiniteit aan Suriname over te dragen. De afzijdige opstelling waaraan Den Haag sinds 1954 had vastgehouden, was inmiddels voor een actieve gedragslijn ingeruild. Aan deze beleidsaanpassing lagen drie oorzaken ten grondslag: de arbeidsonrust in de rijksdelen die in mei 1969 tot het invliegen van mariniers op Curaçao had geleid, een groeiende afkeer in Den Haag van het neo-koloniale imago dat Nederland in het buitenland bezat en de aanzwellende stroom Surinaamse migranten richting *Bakrakondre* (Nederland)⁴³. Ook het feit dat segmenten van de Nederlandse samenleving juist in deze periode in het reine trachtten te komen met het onverwerkte Nederlands-Indische verleden mag in dit verband niet onvermeld blij-

42 M. A. Karamat Ali, 'De evolutie van de Hindostanse bevolkingsgroep in het kader van de Surinaamse samenleving' in E. G. Azimullah, ed., *Van Brits-Indisch emigrant tot burger van Suriname* ('s-Gravenhage, 1963) 118-121; J. D. Speckmann, *Marriage and kinship among the Indians in Surinam* (Assen, 1965) 266-275.

43 Voor een bondige bespreking van deze argumenten zie P. Meel, 'Money talks, morals vex. The Netherlands and the decolonization of Suriname, 1975-1990', *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, XLVIII (1990) 77-78.

ven⁴⁴. Den Haag beschouwde de in 1972 ingestelde koninkrijkscommissie — een tripartite werkgroep die tot taak had alternatieven voor het statuut te ontwikkelen — als een eerste stap op weg naar nieuwe verhoudingen⁴⁵.

Het was het kabinet-Arron dat in 1975 de voornaamste doelstelling van de PNR — de onafhankelijke republiek Suriname—wist te verwezenlijken. Het kabinet wist zich hierbij gesteund door het Nederlandse kabinet-Den Uyl, dat er een eer in stelde de drie eeuwen oude staatkundige relatie met Suriname te verbreken. Twee jaar nadien werd de PNR in de verkiezingen vernietigend verslagen en viel de partij in elkaar bestrijdende facties uiteen. Was aan de verbroederingspolitiek reeds in 1967 een einde gekomen, in 1977 hield het nationalisme onder leiding van Bruma op te bestaan.

Conclusie

De proclamatie van het statuut voor het koninkrijk der Nederlanden was voor veel Surinaamse politici aanleiding zich te bezinnen op de richting die het rijksdeel onder de vigerende rechtsorde zou moeten inslaan. Met het aantreden van het kabinet-Emanuel in 1958 kwamen deze politici aan het bewind en ving een periode aan waarin de NPS en de VHP de betrekkingen tussen Nederland en Suriname op een nieuwe leest trachtten te schoeien. Het kabinet-Emanuel nam zowel in de sfeer van de landspolitiek als op het terrein van de koninkrijksrelaties een aantal besluiten, die beoogden het proces van dekolonisatie te bespoedigen en de onafhankelijkheid voor Suriname dichterbij te brengen. De verbroederingspolitiek vormde het uitgangspunt van dit beleid. Door het voortvarende optreden van het kabinet-Emanuel en de symbiose tussen verbroederingspolitiek en nationalisme ontstond rond 1960 in Suriname een klimaat van consensus en zelfvertrouwen, dat het mogelijk maakte in ernst een evolutie van de statutaire verhoudingen na te streven.

Het mislukken van de ronde tafel conferentie in 1961 en het uitblijven van een vervolg op dit overleg zorgden ervoor dat deze voornemens voortijdig sneuvelden. Het groepsantagonisme in de Surinaamse politiek verhinderde dat vanaf 1961 daadwerkelijk naar de onafhankelijkheid van Suriname toegewerkt kon worden. De rivaliteit tussen de Creoolse en de Hindostaanse bevolkingsgroep haalde Lachmon er toe over zich uit te spreken tegen een hervatting van het koninkrijksoverleg en de emancipatie van de eigen groep voorrang te geven boven de nationale voorbereiding op de onafhankelijkheid. Op termijn luidde deze houding het failliet in van de verbroederingspolitiek en het nationalisme en droeg het bij tot een sfeer van toenemende polarisatie. Dit zou vooral na de verkiezingen van 1973 de inter-etnische verhoudingen onder grote druk zetten en een ontwrichting van de parlementaire democratie tot gevolg hebben.

De Nederlandse regering hield zich op afstand van de koers die door het kabinet-

44 Een uitzending van VARA's 'Achter het Nieuws' over door Nederlandse militairen gepleegde excessen in Indonesië in de jaren 1945-1949 was in 1969 het startsein voor een herbezinning op hetgeen in de voormalige kolonie onder Nederlands gezag was voorgevallen.

45 Het werk van de commissie zou uitmonden in het *Rapport van de Koninkrijkscommissie ter voorbereiding van de onafhankelijkheid van Suriname* ('s-Gravenhage, 1974).

Emanuel was uitgezet. Den Haag hechtte aan een correcte naleving van het statuut en hield zich ervoor betrokken te raken bij de interne aangelegenheden van Suriname. Wel ontwierp minister Korthals uit voorzorg een scenario, waarin was voorzien in een fasegewijze overdracht van de soevereiniteit aan Suriname. Door dit scenario te beschouwen als een optie die alleen bij uiterste noodzaak ter tafel zou mogen worden gebracht, ging de minister voorbij aan het belang van een onbelemmerde voortgang van het dekolonisatieproces waarin het rijksdeel was verwickeld. De bewindsman onderkende niet dat de toekomst van Suriname gebaat was bij een coöperatieve houding van Nederland en dat de openbaarmaking van het fasenplan profijteloos kon zijn voor de politieke verhoudingen in Suriname alsmede voor de ontwikkeling van de relaties binnen het koninkrijk.

Het moet in dit verband wrang worden genoemd dat Nederland in de eerste helft van de jaren zeventig aandrong op een onderzoek naar alternatieven voor de staatkundige verhouding tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen. Hiermee beoogde Den Haag een versnelling van de dekolonisatie van Suriname, op een moment dat het politieke klimaat in Suriname hier allerminst rijp voor was en de fortuinlijke omstandigheden waaronder het kabinet-Emanuel opereerde reeds in hun tegendeel waren omgeslagen. Zowel het kabinet-Sedney als het kabinet-Arron steunde immers niet op een royale meerderheid in de Staten, onderhield uiterst moeizame relaties met de oppositie, produceerde een weinig opmerkelijk regeringsprogramma en werd geplaagd door economische achteruitgang. Afgezet tegen de geest van verbroedering en vooruitgang die zich eindjaren vijftig in het rijksdeel had gemanifesteerd, kwam de soevereiniteitsoverdracht in 1975 op een zeldzaam ongelegen tijdstip.

Recensies

F. R. Ankersmit, *De navel van de geschiedenis. Over interpretatie, representatie en historische realiteit* (Groningen: Historische Uitgeverij Groningen, 1990, 335 blz., f65,-, ISBN 90 6554 111 x).

In dit boek zijn een aantal artikelen en voordrachten van de auteur gebundeld, die met één uitzondering ('Een moderne verdediging van het historisme' van 1980) stammen uit de periode 1986 tot 1989. Alleen de uitvoerige inleiding en een essay over Romeins conceptie van de theoretische geschiedenis worden hier voor het eerst gepubliceerd. De ondertitel geeft een treffende aanduiding van de inhoud van het boek, omdat, in de woorden van de schrijver, de begrippen interpretatie, representatie en historische realiteit 'de drie centrale begrippen in deze bundel zijn', met de toevoeging dat 'de derde functioneert als een spiegel voor de eerste twee' (22). De beeldspraak van de spiegel is hier kennelijk in een moment van onachtzaamheid gehanteerd en moet vooral niet verkeerd worden begrepen. Als er immers iets is waar Ankersmit zich (terecht) tegen verzet dan is het de idee dat er een verleden 'werkelijkheid' zou bestaan, die in de geschiedschrijving zou moeten worden gereflecteerd. Toch is er uiteraard een relatie tussen beide, een relatie die evenwel per definitie problematisch is.

Het is de niet geringe verdienste van dit boek dat deze intrigerende problematiek centraal wordt gesteld, waarbij met name bepaalde moderne visies worden betrokken. Opvallend is dat Ankersmit zich hierbij niet beperkt tot theoretici die zich expliciet met de geschiedenis hebben beziggehouden, maar zich in het bijzonder heeft laten inspireren door binnen de esthetica ontwikkelde theorieën, onder meer door Gombrich, Goodman en Danto. Dit doet hij niet zonder reden. Traditionele hermeneutici als Schleiermacher, Dilthey en Gadamer hebben immers, aldus Ankersmit, de meer formele aspecten van het interpreteren nooit gescheiden willen zien van de inhoudelijke en het is juist de eerste waarop hij zijn aandacht wil richten. Hierdoor voelt hij zich gedwongen nieuwe wegen in te slaan. Als motto voor zijn onderneming hanteert Ankersmit in zijn inleiding een passage uit Freuds *Traumdeutung*, waar deze spreekt van een mysterieuze 'navel van de droom', een 'verknoping van droomgedachten', die zelf niet verder kan worden geïnterpreteerd, maar zich juist pleegt voor te doen bij de best geduide dromen. Ankersmit wil hiermee aangeven dat hij zich bewust wil richten op de achtergronden en vooronderstellingen van het interpretatieproces zelf: de grenzen ervan worden afgetast, terwijl aan het andere uiterste van het spectrum de idee van het even ongrijpbare verleden 'zelf' steeds een rol blijft spelen.

De navel van de geschiedenis is geen systematische studie, zoals we deze van Ankersmits *Narrative Logic* kennen: de twaalf in het boek opgenomen essays zijn merendeels exploratief van karakter en divers van aard. Sommige ervan vallen op door hun originaliteit, zoals de beschouwingen over geschiedenis en tijd en retorica en geschiedschrijving. Hetzelfde kan worden gezegd van de twee politiekfilosofische essays over politieke representatie en ironie en politiek. Het boek is niet alleen geen systematische studie, maar wil dat ook uitdrukkelijk niet zijn. Ankersmit gaat zelfs zo ver te stellen dat hij geen standpunt heeft willen innemen, laat staan uitdragen: 'Wat ik daarentegen met deze bundel beoog, is de lezer iets te laten zien van de geschiedbeoefening waarvan ik hoop dat hij het interessant zal vinden' (42).

Bij deze bewering kunnen bepaald enige kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats kan dit 'standpunt van het standpuntloze' wel degelijk als een standpunt worden opgevat en dan moet natuurlijk aan dat van het postmodernisme worden gedacht. Dat Ankersmits positie